

# ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΠΑΡΕΡΓΑ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΦΙΑΝΤΑ.

Ἐπιστολιμαῖα διάλεξις

περὶ

ΠΑΝΗΚΙΟΥ ΚΑΡΤΑΝΟΥ, ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ

καὶ

ΠΑΧΩΜΙΟΥ ΤΟΥ ΡΩΖΑΝΟΥ.

(Συνέχεια, ὅρα Φυλ. ΚΑ΄.)

Τὸ ὅ,τι τώρα πρέπει νὰ φέρω εἰς τὴν παρατήρησίν σου, φίλε μου, εἶναι ὅτι ἡ ἔκδοσις αὕτη τοῦ Ἀνθους, ἐκ τῆς ὁποίας σοῦ ἐσημείωσα τὰ ἀνωτέρω, φαίνεται νὰ ᾔηται ἡ αὐτὴ καὶ ἡ ἑναγχος εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῶν Ἀθηνῶν δωρηθεῖσα, ὡσάν ὅπου ὁ Πρόλογος, ἐξ ὅσου μέρους αὐτοῦ φέρει εἰς τὴν Ἐπιστολὴν ὁ Κ. Παπαδόπουλος, ὑπάρχει ὁ αὐτὸς καὶ ἀπαράλλακτος τοῦ ἄνω καταχωρισθέντος εἰς ὅλα, ἕως καὶ εἰς τὰς ἀνορθογραφίας, καὶ κακοτονισμούς· ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ καθίσταται πλέον βέβαιον, ὅτι εἰς τὸ Ἀθηναϊκὸν ἀντίτυπον λείπουσιν εἰς τὴν ἀρχὴν τρία τοῦλάχιστον φύλλα, τὰ περιέχοντα τὴν κεφαλίδαν τοῦ συγγράμματος, τὴν πρὸς τοὺς ἀναγινώσκοντας ἐπιστολὴν, τῆς ὁποίας μικρότατον τεμάχιον, φέρον μόνον τὸ προτάσσόμενον ὄνομα τοῦ συγγραφέως, εἰκάζω νὰ ἀπεσώθῃ κολλημένον ὁμοῦ μὲ τὸν πρόλογον εἰς τὴν σελίδα, ὅπου τὸ ἀνέγνωσεν ὁ Κ. Παπαδόπουλος, ὡς λέγει εἰς τὴν Ἐπιστολὴν (Σελ. 5), καὶ τελευταῖον τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων κεφαλαίων, μετὰ τὸν ὁποῖον ἔπεται ὁ πρόλογος αὐτός.

Ἡ ἔκδοσις ὁμοῦ τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ Κρούσιος πρέπει νὰ ᾔηται ἄλλη ἀρχαιοτέρα ταύτης, καὶ κατὰ πιθανὸν λόγον ἡ πρώτη, διότι εἰς τὸν πρόλογον τῆς ἤδη περιγραφθείσης, ἦτις, ὡς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν τίτλον τῆς, νεώτερα εἶναι μετατύψεις μὲ διορθώσεις καὶ μεταβολάς, οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ Ἀρσενίου Μονεμβασίας, ἀπὸ τὸν ὁποῖον νὰ ἐβῆλθῃ εἰς τὴν φυλακὴν γράφει ὁ Καρτάνος, ὡς εἶδαμεν ἀνωτέρω εἰς τὸ ἐκ τῆς Τουρκογραφικῆς (Σελ. 199) ἐδάριον, ἀλλ' οὐδὲ αὐτολεξεῖ εὐρίσκονται τὰ ἐκεῖ ἀναγινωσκόμενα

πῶς διὰ τὰ ἀπερράγη ὁ λογισμὸς μου καὶ εὐχαῖα ἀπὸ τὴν παλαιάν τε καὶ νέαν διαθήκην τὸ ἀναγκαῖον αὐτῆς ὅπερ κάνει χρεῖα πᾶσα χριστιανοῦ ἀμαθεστάτου ὥσπερ ἐμέν. Ἡ ἔκδοσις λοιπὸν αὕτη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν λαμβάνει τὰς ἤδη σημειωθείσας ῥήσεις ὁ Κρούσιος, εἶχε διάφορον ἐπιγραφὴν, καὶ αὕτη θέλει εἶσθαι πάντως ἐκείνη, ἥτις ἀναγινώσκεται εἰς τὸν Ἑλληνομνήμονα ὑπὸ τὰς λέξεις: Τὸ ἄνθος καὶ ἀναγκαῖον τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης: ἐπιγραφὴ, περιεχομένη σχεδὸν αὐτολεξεῖ εἰς ἐκείνην τῆς νεωτέρας ἐκδόσεως, ὅπου μὲ τὰς πρώτας λέξεις τίθεται ὡς ἐπεξήγησις ἥτις τὸ ἄνθος καὶ ἀναγκαῖον ἴσως δὲ, χάριν τῆς ὑπερακριθείας, ἔπρεπε νὰ ἀκολουθῇ ἔτι καὶ ἡ χρόνου καὶ τυπογράφου σημείωσις εἰς τὸ τέλος, μὲ ταύτην τὴν τάξιν: παρὰ Χριστοφόρου τῷ Ζανέτῳ ἀφ' ἑς. ὡς κεῖται καὶ εἰς ἄλλα βιβλία ἐκ τῆς Τυπογραφίας ἐξεληθόντα τοῦτου τοῦ τυπογράφου ἢ τῶν υἱῶν αὐτοῦ οὕτως, εἰς τὸ ἐπιγραφόμενον Ἱστορία τοῦ 'Ρὲ τῆς Σκότζιας, ἡ σημείωσις ἔχει 'Ενετίῃσι παρὰ Χριστοφόρου τῷ Ζανέτῳ ἀφ' ἑς. ὡσαύτως εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν τῆς πρακτικῆς ἀριθμητικῆς Ἑμμανουὴλ τοῦ Γλυζουρίου: 'Ενετίῃσι παρὰ Πέτρου υἱοῦ τοῦ ποτὲ Χριστοφόρου τοῦ Τζανέτου ἀφ' ἑς. εἰς ἔκδοσιν τοῦ Ἀπολλωνίου: 'Απολλώνιος 'Ενετίῃσι παρὰ Πέτρου υἱοῦ τοῦ ποτὲ Χριστοφόρου τοῦ Τζανέτου ἀφ' ἑς.

Ὁ Καρτάνος, ὡς προκύπτει ἀπὸ ἐν χωρίον τοῦ Ἄνθους, τὸ ὅποιον εἰς τὴν Τουρκογραφικίαν (Pag. 63.) φέρει ὁ Κρούσιος, φαίνεται δὲν ἐκαταγίνετο εἰς εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ βιβλίου του, εἰμὴ ὀλίγον τι πρότερον τοῦ εἰς τὴν παρὰ τῷ Ἑλληνομνήμονι ἔκδοσιν σημειωθέντος 1536 ἔτους· διότι εἰς ἐκεῖνον τὸ μέρος τοῦ συγγράμματός του, ὅπου τὰ περὶ Βενετίας διηγεῖται, δίδει τέλος μὲ ταύτην τὴν εἰδήσιν « καὶ εἰς τοὺς χιλίους πενταχοσίους τέσσαρας » τὸν μῆνα τὸν Ἰαννουάριον ἔκαμαν οἱ Βενετικοὶ ἀγάπην μὲ τὸν Σουλτάν Μπαγιαζίτη, καὶ ἦτον ἀμπασαδοῦρος τότες, ὅπου τὴν ἔκαμε τὴν ἀγάπην, ὁ Μισὲρ Ἀνδρέας ὁ Γρίτης, ὁποῖος ἔναι τὴν σήμερον Πρίντζιπος. » Ὁ δὲ Ἀνδρέας ὁ Γρίτης ἦτο δοῦξ τῶν Ἑνετίων ἀπὸ τοῦ 1522 μέχρι τοῦ 1537 (ιδ. Δωροθ. Σύνοψ. Ἱστορ. Σελ. 531. Ἐκδ. Β.ν. 1814). Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν, φαίνεται ὅτι τὰ ἀντίτυπα αὐτῆς ἔγιναν πολλὰ σπάνια ἀφοῦ ἄρχισαν νὰ κωλύονται ἢ νὰ φθείρονται διὰ τὰς ἀνακαλυφθείσας εἰς αὐτὰ αἰρέσεις, ὡς ἀνωτέρω εἶδαμεν, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἐχρειάσθη νὰ γίνῃ ἡ δευτέρα ἔκδοσις διορθωμένη ὡς φέρεται ἐπὶ τοῦ τίτλου, καὶ καθαρισμένη ἀπὸ τὰ ἐσφαλμένα, μ' ὅταν ὅτι ὄχι πάλιν ἀπ' ὅλα, ὅσα ἐλέγχει ὁ ζηλωτὴς Παχώμιος, μὲ τὸ νὰ μένωσιν ἀκόμη πολλὰ, ὡς δύναται νὰ συμπεράνῃς ἀπὸ τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἀνωτέρω ὡς δεῖγμα σοῦ προσέθηκα ἐκ τοῦ θησαυροῦ τοῦτου τῆς ἱστορικῆς καὶ βιβλιακῆς πολυμαθείας· τί θέλεις φίλε μου, τοιαύτη ἦτον ἡ ἐποχὴ ἐκείνη καθ' ὅσον τοὺς ἐντός τῆς Ἑλλάδος

ἐπέβλεπεν· ἂν τινες ἦσαν μὲ ὑπώσων ὑγειεστέραν παιδείαν συγχροτημένοι, οὗτοι τὴν ὁλοὴν μοῖραν τῆς πατρίδος φεύγοντες ἔζων ἄλλος ἄλλαχού τῆς Εὐρώπης ποριζόμενοι τὸν βίον ἢ διδάσκοντες ξένους ἢ δόγματα ξένης πρεσβεύοντες ἐκκλησίας.

Μετὰ τὰ κεφάλαια τὰ συνιστῶντα τὸ Ἄνθος ἐπρόσθεσεν ὁ Καρτάνος εἰς τὸ βιβλίον του καὶ δεκαεννέα λόγους περὶ διαφορῶν ὑποθέσεων, ἀριθμῶν αὐτοὺς ὁμοίως διὰ κεφαλαίων. Ὅθεν δίδων τέλος εἰς τὸ Ἄνθος, « ἐνταῦθα, » λέγει, ἄρχονται λόγοι πολλὰ ὠφέλιμοι καὶ ἀναγκαῖοι πρὸς πάντα Χριστιανόν, οἱ ὅποιοι εἶναι δεκαεννέα, καὶ ἡ ἀκροστιχὶς αὐτῶν εἶναι Ἰωαννίκιος ὁ » Καρτάνος, εἶναι γοῦν διάφοροι » καὶ καταλέγει αὐτοὺς ἕνα πρὸς ἕνα εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν, ὥπως τοὺς βλέπεις εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Κυρίου Παπαδοπούλου. Ἐκ τῶν λόγων τούτων τινες, τὸν ἀριθμὸν ἐπτά, ἐτυπώθησαν ἄνωγύμως μετὰ τοῦ Θησαυροῦ Δαμασκηνοῦ τοῦ Στουδίτου, Ἐνετίῃσι παρὰ τῷ τυπογράφῳ Πινέλλῳ, πλέον παρὰ μίαν φοράν. Ὁ ἐλλογιμώτατος συγγραφεὺς τοῦ Ἑλληνημήμονος, ὡς μὴ γνωρίσας ἐξ αὐτοψίας τὸ Ἄνθος, εἰς τὸ ὁποῖον περιέχονται, οἷον χωριστὸν πόνημα ἀπεμνημόνευσεν αὐτοὺς, λέγων « Ἐγραψεν ὁ Ἰωαννίκιος λόγους εἰς χυδαίαν γλῶσσαν τυπωθέντας ὑπὸ Πινέλλου συνάμα τῷ θησαυρῷ Δαμασκηνοῦ καὶ Στουδίτου Ἐνετίῃσι (1628 εἰς 8<sup>ον</sup>) » Τὸ νὰ ἐτυπώθησαν μέρος τῶν λόγων τοῦ Καρτάνου μετὰ τοῦ Θησαυροῦ ὑπὸ Πινέλλου τὸ 1628, τοῦτο εἶναι πλέον ἀναμφίβολον, ὡς θέλομεν ἰδῆ μετ' ὀλίγον· ἀλλ' ὡς τόσον ὁ Κύριος Παπαδόπουλος ἀρνούμενος τὸ πρᾶγμα (Ἐπιστ. σελ. 17) θέλει ὅτι ὁ Συντάκτης τοῦ Ἑλληνομήμονος ἀπατήθη εἰς τοῦτο ἀπὸ τὸν Δουκάγγιον, ὁ ὁποῖος, εἰς τὸν ἐν τέλει τοῦ Γλωσσαρίου προσηρητημένον Πίνακα τῶν ἐξ ὧν ἔλαβε μαρτυρίας συγγραφέων (pag. 28), λέγει ταῦτα. Ioannicius Cartanus Hieromonachus in flore, seu limbro quod ἄνθος inscribitur, in expositione divini officii, et in sermonibus editis cum Damasceno Studita. Ὅμως εἰς ταύτην τὴν ἀπαρίθμησην, στοχάζεται ὁ Κ. Παπαδόπουλος, ὅτι λανθάνεται ὁ Δουκάγγιος, ὅστις μὴ ἰδὼν, λέγει, ποτὲ τὸ Ἄνθος, παρατηρήσας δὲ μόνον, ὅτι ὁ Ἀλλάτιος εἰς δύο του συγγράμματα, τὸ περὶ Συμφωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τὸ περὶ Γεωργίων, κάμνει μνεῖαν τοῦ Καρτάνου ὡς συγγραφέως τοῦ Ἄνθους, τῶν λόγων, καὶ ἐτέρου τινὸς de expositione divini officii, ὑπέλαβε ταῦτα ὡς χωριστὰ ποιήματα, ἐνῷ δὲν εἶναι παρὰ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σύγγραμμα, τὸ ἐπιγραφόμενον Ἄνθος· τὸ δὲ νὰ ἔγραψεν ὅτι ἐξεδόθησαν Καρτάνου λόγοι μετὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ, εἰς τοῦτο, συμπεραίνει νὰ ἐκινήθῃ ἐκ τοῦ νὰ ἐβλεπεν αὐτοὺς τυπωμένους εἰς μεταγενεστέρας ἐκδόσεις συγχρόνους αὐτοῦ, ἐνῷ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς ἰδῇ εἰς τὴν ἐν ἔτει 1628 ἐκδοσιν τοῦ Δαμασκηνοῦ παρὰ Πινέλλῳ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξ ἀπάτης λέγει, ὅτι συνετυπώθησαν.

Ταῦτα ὁ Κ. Παπαδόπουλος. Μ' ὄλον τοῦτο, ὅσον διὰ τὴν πρώτην ἀπόφαν-  
σιν, ὅτι δηλ. ὁ Δουκάγγιος δὲν εἶδε τὸ Ἄνθος, εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι αὐτὴ  
ἀπάσης ἔχεται τῆς πιθανότητος· καὶ παρατηρῶ τῶντι ὅτι αἱ ὀλιγώταται  
λέξεις ὅσας ἢ ἐκ τῶν λόγων ἢ ἐκ τοῦ *expositio divini officii* εἰσέφε-  
ρεν εἰς τὸ γλωσσάριόν του ὁ Δουκάγγιος ὅλα αὐτα εἶναι ἐπαρμέναι τὸ πλεῖστον  
μέρος ἀπὸ τὰ ὑπ' Ἀλλατίου ἐν τῷ *de cons. eccles. or. atque occid.* φερό-  
μενα τεμάχια, ὡς ἀπὸ τὸ ἐν σελ. 1346 τοῦ Ε'. περὶ Φιλαργυρίας λόγου,  
αἱ λέξεις *δουκάτορ, λάδι, οὐζοῦρα, στάμενα, σοῦμμα, τυροῦζω, τόρα*, ἀπὸ  
τὸ ἐν σελ. 1398 τοῦ Ζ'. περὶ μεταλήψεως, *κορμή*, καὶ τέλος ἀπὸ τὸ ἐν  
σελ. 1340 τοῦ *expositio divini officii*, *λόγῃ*· ἐὰν δὲ εὐρίσκονται καὶ  
τινες ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἄνθους, ὡς καθύσον ἐξέτασα, τρεῖς ἐκ τοῦ 142 κεφα-  
λαίου, *ροῦρον, σιμά, κέγειν*, καὶ μία ἐκ τοῦ 144 *ἡξεύρειν*, ἡμπορεῖ τις  
καὶ ταύτας, ἐπειδὴ εἶναι πολλὰ ὀλίγαι, καὶ εἰς συνεχῇ σχεδὸν κεφάλαια  
ἀνῆκουσι περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου πραγματευόμενα, νὰ τὰς πιστεῦσῃ  
ὥσαύτως ἐρανισμένας ἢ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἀλλατίου, ἀπομνημονεύσαντος τὰς  
ρήσεις τοῦ Ἄνθους εἰς κἀνὲν τῶν ἄλλων συγγραμμάτων του, ἢ καὶ ἐξ ἄλλου  
τινος, τὸ ὅποιον τώρα δὲν μὲ εἶναι δυνατόν νὰ ἀληθοποιήσω.

Ὅπως ἔμωσ καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα περὶ τοῦ τελευταίου τούτου, ἔρχομαι  
νὰ σὲ κάμω μίαν παρατήρησιν, ὅτι οἱ λόγοι, ὁ περὶ φιλαργυρίας καὶ ὁ περὶ  
μεταλήψεως, ὅθεν ἔφε-  
ρεν εἰς τὸ περὶ Συμφωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν τὰ μνημο-  
νευθέντα ἀνωτέρω τεμάχια ὁ Ἀλλάτιος, εἶναι ἐκ τῶν ἐπτὰ ἐκείνων, οἵτινες  
ἐτυπώθησαν μετὰ τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ, καὶ τούτους ὁ Δουκάγ-  
γιος ἐκ περιστάσεως ἐμνημόνευσε κατὰ τοὺς ἀριθμοὺς, ὅπως ἀπὸ τὸν Ἀλ-  
λάτιον σημαίνονται, καὶ ὅχι ὡς κεῖνται εἰς τὸν Δαμασκηνόν· ἐκ τῶν ἐπτὰ  
ὅμως εἶναι προσέτι καὶ ὁ περὶ πειρασμοῦ λόγος, ἀπὸ τὸν ὅποιον ἔχει ὁ Δου-  
κάγγιος μίαν λέξιν, *κακοφαίνεσθαι* « *indignari, aegre ferre* — *Ioanni-*  
*cus Cartanus in homilia de tentatione*, ἀδημονεῖ καὶ κακοφαίνεται »  
ἀλλ' ἐκ ταύτης τῆς ὁμιλίας δὲν φέρει οὐδὲν τεμάχιον ὁ Ἀλλάτιος (ἐνθ. ἀν.),  
Γίνεται λοιπὸν φανερόν ὅτι ὁ Δουκάγγιος διὰ τὴν ἐκ τούτου τοῦ λόγου  
μαρτυρίαν πρὸ ὀφθαλμῶν εἶχε τοὺς ἐπτὰ τοὺς μετὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ τυπω-  
θέντας, τοὺς ὁποίους ἐκ παραβολῆς πρὸς τὰ ὑπ' Ἀλλατίου φερόμενα τεμά-  
χια γνωρίσας ὡς λόγους τοῦ Καρτάνου ἀνέφε-  
ρεν εἰς τὸν Ἰνδικόν ὡς λόγους  
αὐτοῦ, ἐκδοθέντας μετὰ τοῦ ἀνωτέρου βιβλίου, *in sermonibus editis cum*  
*Damasceno*. Ἀλλ' εἰς ἄλλο μέρος τοῦ Ἰνδικοῦ (pag. 46) σημειώνει ὁ αὐ-  
τός, ὅτι καθ' ὅσον ἀπέβλεπε τὰς ἐκ τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ εἰς τὸ  
γλωσσάριόν του ληφθείσας μαρτυρίας ἐμεταχειρίσθη τὴν ἐκδοσιν τὴν ἐν  
ἔτει 1628 γενομένην παρὰ Πινέλλω. *Damasceni*, λέγει, *Thessalonicensis*  
*Hypodiaconi Studitae conciones in festas anni vulgari lingua cons-*

criptae, ex edit Veneta Antonii Pinelli 8. anno 1628. Στοιχάζομαι λοιπόν ἐκ τούτου, ὅτι τὴν αὐτὴν ἐκδοσιν αἰνίττεται καὶ ὅταν ὁμιλῇ ἐν τῷ αὐτῷ Ἑλέγχῳ (pag. 28), περὶ τῶν λόγων τοῦ Καρτάνου ὡς μετὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐκδοθέντων· καὶ ὅθεν δὲν εἶναι ἀπίθανον ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν δύο τούτων ἐδαφίων τοῦ Δουκαγγιανοῦ Πίνγκος νὰ ὁδηγήθῃ καὶ ὁ Συντάκτης τοῦ Ἑλληνομνήμονος, ἐὰν ἄλλοθεν περὶ τούτου δὲν εἶχεν ἄμεσον εἰδήσιν, εἰς τὸ νὰ εἴπῃ περὶ τῶν λόγων τοῦ Καρτάνου ὅτι συνετυπώθησαν μετὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ παρὰ Πινέλλῳ 1628. Τώρα λοιπόν, ἀφοῦ ὁ Δουκάγγιος εἰς τὸ γλωσσάριον δὲν φέρει μαρτυρίας ἀπ' ἄλλους λόγους, εἰμὴ ἀπὸ τρεῖς μόνους τῶν ἐπτὰ ἐκείνων τῶν μετὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ τυπωθέντων, ἂν καὶ διὰ τοὺς δύο ἐκ τύχης ἐμεταχειρίσθῃ μᾶλλον τὰ εἰς τὸν Ἀλλάτιον εὐρισκόμενα τεμάχια, καὶ ἀφοῦ προκύπτει ἐκ τοῦ ἐν σελ. 46 ἐδαφίου τοῦ Ἑλέγχου τῶν Συγγραφέων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλαβε ῥήσεις καὶ λέξεις εἰς τὸ γλωσσάριόν του, ὅτι τοῦ Θησαυροῦ ἐκδοσιν ἀνὰ χεῖρας εἶχε τὴν ἐν ἔτει 1628 παρὰ Πινέλλῳ, τὴν ὁποίαν, ὡς εἵπομεν, πρέπον νὰ αἰνίττεται καὶ ἐν σελ. 28, ἐπόμενον εἶναι νομίζω ἐξ ὧν τούτων νὰ μὴν ἔχεται τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ τῆς πιθανότητος, ὡς ἡ πρώτη, ἡ τελευταία τοῦ Κ. Παπαδοπούλου ἀπόφανσις ὅτι δηλ. ἀπατᾶται ὁ Δουκάγγιος λέγων νὰ ἐτυπώθησαν λόγοι Καρτάνου μετὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐν ἔτει 1628 παρὰ Πινέλλῳ.

Ἄλλ' οὐδὲ χρεῖα, μὲ φαίνεται, εἶναι τοιούτων πλαγίων μέσων καὶ τοιούτων συλλογισμῶν εἰς ἐπαλήθευσιν, ὅτι μέρος τῶν Καρτάνου λόγων ἐτυπώθησαν μετὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ παρὰ Πινέλλῳ ἀπὸ ἀρχομένης ἕως μέσης σχεδὸν τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος. Ὁ Θησαυρὸς τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐτυπώθη πρῶτην φορὰν ἐν Βενετίᾳ τὸ 1528 εἰς 4ον, ὡς ἐκ τοῦ Ἀσκεῦου (Askew Bibl. p. 49) ἀναφέρει ὁ Ἀρσέλιος εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Φαβρικίου (Vol. IX. p. 684 Σημ.), καὶ ἡ ἐκδοσις αὕτη εἶναι ἴσως ἐκείνη τὴν ὁποίαν σημειώνει ὁ Κρούσιος (Turcogr. pag. 48) νὰ ἐλάβεν ἀπὸ τὸν φίλον του Σχρευλλῖνον ὁμοῦ μὲ τὸ Ἄνθος. Ἄγνωστος ἂν μέχρι τοῦ τέλους τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος ἔγινε ποτὲ μετατύπωσις τούτου τοῦ βιβλίου, ὅμως γνωρίζω καλῶς ὅτι κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τῆς ἐπομένης ΙΖ'. ἐτυπώθη ὁ Θησαυρὸς τετράκις, δηλ. τὸ 1603, τὸ 1618, τὸ 1628, καὶ 1642· τὰς δύο ἐκ τούτων τῶν ἐκδόσεων, τὰς νεωτέρας, ἀναφέρει ὁ Ἀλλάτιος εἰς τὴν περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παρ' Ἑλλήσι βιβλίων διατριβὴν (de libris Eccl. Graecorum), καὶ ἴδαμεν ὅτι τὴν παρατελευταίαν, τὴν ἐν ἔτει 1628, μνημονεύει ὁ Δουκάγγιος εἰς τὸν Ἑλεγχον τῶν Συγγραφέων (Index Auctor. p. 86). Ἀλλὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μας τούτων βιβλίων καὶ λοιπῶν αἱ ἐκδόσεις, φίλε μου, ὅσαι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ τοὺς ἐπομένους ἐτυπώνοντο εἰς τὴν Βενετίαν, ἐφύλατταν συνήθως αἱ δευτέραι τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ σειρὰν καὶ τὰ αὐτὰ πε-

ριεχόμενα τῶν πρώτων, καὶ εἰς οὐδὲν σχεδὸν ἐδιέφεραν· διὰ τὰς εἰς φέρω ἐν πρόχειρον παραδειγμα, οἱ εἰς ἀπλὴν διάλεκτον ὥς προχθές τυπονόμενοι ἐν Βενετία Αἰσιώπειοι μῦθοι δὲν παραλλάττουν οὔτε συλλαβὴν ἀπὸ τὴν πρώτῃν ἐκδοσιν αὐτῶν, ἥτις εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς 12' ἑκατονταετηρίδος ἔργινε παρὰ τῇ Εὐνωρίδι τῶν φίλων ἐν τῇ Σαλικάτῃ· ὅθεν εἶναι εὐκόλον νὰ συμπεράνωμεν ὅτι αἱ τυπώσεις τοῦ Θεσχυροῦ αἱ κατὰ τὸ 1628 καὶ 1642 γενομέναι παρὰ Πινέλλῳ ἦσαν αἱ αὐταὶ καὶ ἀπαρίλλακτοι ὡς πρὸς τὰ περιεχόμενα μὲ τὰς γενομένας τὸ 1603 καὶ 1618, παρὰ τῷ αὐτῷ τυπογράφῳ. Τώρα αἱ δύο ἐκδόσεις τοῦ 1603 καὶ 1618, αἱ μνημονευόμεναι καὶ εἰς τὸν Ἑλληνομνήμονα (Σελ. 443), καὶ τὰς ὁποίας ἔτυχα νὰ γνωρίσω πρὸ χρόνων, εἶναι πρᾶγμα βέβαιον, ὅτι περιέχουσι τοὺς ἐπτὰ λόγους· ἂν λοιπὸν αὐταὶ τοὺς περιέχουσι, κατὰ ποίαν συνέπειαν δὲν πρέπει νὰ περιέχῃ αὐτοὺς ἢ μετ' ἐλίγον χρόνου διάστημα τὸ 1628 ἐπαναληφθεῖσα ἀπὸ τὸν αὐτὸν τυπογράφον μετατύψεις; Διὰ τὰ συντέμνω ἰδοὺ ἡ ἐπιγραφή τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1603, ἥτις παρὰ τὴν διαφορὰν μόνον τοῦ ἔτους εἶναι ἀπαραλλάκτως ἡ αὐτὴ καὶ εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ 1618. « Βιβλίον ὀνομαζόμενον Θεσχυρὸς, ἅπερ συνεγράψατο ὁ ἐν μοναχοῖς Δαμασκηνὸς ὁ ὑποδιάκονος καὶ Στουδίτης ὁ Θεσσαλονικεὺς, ἐνταῦθα ἐτέθησαν καὶ ἕτεροι τινες λόγοι ὡφέλιμοι ἐπὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου μετὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ Πάτερ ἡμῶν. Τὸ παρὸν βιβλίον τετύπεται Ἐνετίῃσι παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Πινέλλῳ ἀναλωμασι μὲν τοῖς αὐτοῦ, ἐπιμελείᾳ δὲ καὶ διορθώσει Ματθαίου τοῦ ἐλαχίστου ἱερομονάχου τοῦ ποτὲ Ἀρχιμεινδρίτου Προκοποῦ (ἢ Προκοπήσου) τοῦ Κολυτζήδου· ἔτι ἀπὸ τῆς ἐγσάρχου οἰκονομίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀρχή. ». Τὰ αὐτὰ δὲ, ὡς εἶπα καὶ εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ ἀρχιῆ. καὶ ἐκ τούτου μένει ἀνκμφίβολον λοιπὸν ὅτι οἱ λόγοι δὲν ἐπροστέθησαν εἰς χρόνους μεταγενεστέρους τῆς τυπώσεως τοῦ 1628, ἀλλὰ πρώτῃν φορὰν τὸ 1603, καὶ ὁ Δουκάγγιος ἀκολούθως ἐσημείωσεν εἰς τὴν Ἑλεγχον μίαν τῶν ἐκδόσεων τούτων, τὴν ἐν ἔτει 1628, τὴν ὁποίαν ἐμεταχειρίσθη διὰ τὸ Γλωσσάριόν του.

Τὰ μέχρι τούδε ἀναφέρονται, ὡς βλέπετε, εἰς μόνον τὸ Ἄνθος, ἀλλ' ὁ Ἀλλάτιος φέρει εἰς δύο τόπους τοῦ περὶ Αἰθνεκοῦς Συμφωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν Δυτικῆς τε καὶ Ἀνατολικῆς συγγράμματος (Σελ. 1310 καὶ 1310) καὶ ῥήσεις ἀκόμη ἐξ ἑτέρου πονήματος τοῦ Καρτάνου, μαρτυρῶν αὐτὰς οὕτως: *Ioannicius Cartanus in expositione divini officii*: καὶ ἐκ τοῦ Ἀλλατίου ἐπομένως ὁ Δουκάγγιος ὡς χωριστὴν σύγγραμμα ὀνομάζει αὐτὸ εἰς τὸν Ἑλεγχον τῶν Συγγραφέων (σελ. 28)· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Συντάκτης τοῦ Ἑλληνομνήμονος, φέρων ὅμως τὸν τίτλον εἰς Ἑλληνικὴν μετάφρασιν, *ἑκθεσις τοῦ θείου καθήκοντος*· καὶ μὲ φαίνεται δὲν ἔχουσι λάθος οὐδὲν· μ' ὅλον τούτο ὁ Κ. Παπαδόπουλος, ὡς εἶδομεν ὀπισθεν, πιστεύει ὅτι δὲν

εἶναι τὸ ὑπὸ Ἀλλάτιου ἀναφερόμενον *expositio divini officii* ἄλλο τε, παρὰ μέρος ὁλοκληρωτικὸν τοῦ Ἄνθους, καὶ ὅτι χωριστὸν νομίσας αὐτὸ σύγγραμμα ὁ Δουκάγγιος ἠπατήθη σύρας εἰς τὴν ἀπάντη καὶ τὸν Συντάκτην τοῦ Ἑλληνομνήμονος· ἀλλὰ στοχάζομαι ἡ γνώμη αὕτη δὲν ἔχει βάσιν, διότι ἂν ἦτο μέρος τοῦ Ἄνθους, βέβαια ὁ ὑπερακριβῆς τὰ τοιαῦτα Ἀλλάτιος ἤθελεν εἰς τοὺς ἀνωτέρω σημειωθέντας δύο τόπους, πρὶ ἢ ὕστερον τῶν ῥήσεων, ὀνομάσῃ, καθὼς κάμνει πάντοτε, τὸ Ἄνθος καὶ τὸ κεφάλαιον ἢ κεφάλαια, καὶ ὅχι ἀντὶ τούτων νὰ σημειώσῃ *Ioannicius Cartanus in expositione divini officii*· ἐπειτὰ καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ νόημα τῶν τεμαχίων, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ λόγος εἶναι περὶ λειτουργικῶν πραγμάτων, γίνεται φανερόν ὅτι ἄλλη ὑπόθεσις ἐνταῦθα πραγματεύεται καὶ διάφορος κἀντὶ τῆς τοῦ Ἄνθους· τὸ βιβλίον ὅμως τοῦτο πρέπει νὰ ἦναι σπανιώτατον, διότι, καθ' ὅσον γνωρίζω, κανεὶς ἄλλος δὲν τὸ ἀναφέρει, ἔξω ἀπὸ τὸν Ἀλλάτιον· ὅσον δὲ διὰ τὸν Δουκάγγιον, ὅστις τὸ μνημονεύει εἰς τὸν Πίνακα (ἐνθ. ἀνωτ.) εἶχε βέβαια πρὸ ὀφθαλμῶν ταῦτα τὰ παρ' Ἀλλάτιω δύο τεμάχια, ἐκ τοῦ δευτέρου τῶν ὁποίων καὶ ἔλαθεν εἰς τὸ γλωσσάριον τὴν λέξιν *λόγχη*. Ἐπειδὴ δὲ περὶ λειτουργικῶν εἰς αὐτὸ ὁ λόγος, ὡς εἶπα, πιστεύω πιθανώτατον νὰ ἐπιγράφεται μᾶλλον « Ἑρμηνεῖα τῆς θείας λειτουργίας », τὸ ὁποῖον μετέφρασεν Λατινιστὴ ὁ Ἀλλάτιος *expositio divini officii* καὶ τῶνόντι, εἰς τὰ δύο τεμάχια τοῦ βιβλίου, τὰ ὁποῖα παρέθεσεν αὐτὸς (ἐνθ. ἀνωτ.), εἰς τὸ πρῶτον ἐξηγείται τὸ *πρόσχωμεν, τὰ ἄγια τοῖς ἀγίοις*· εἰς τὸ δεύτερον, τί σημαίνει νὰ θύῃ ὁ ἱερεὺς τὴν προσφορὰν μετὰ τὴν *λόγχη*, καὶ νὰ χύνῃ εἰς τὸ ποτήριον οἶνον καὶ ὕδωρ, τὰ ὁποῖα εἶναι, ὡς βλέπεις, καθ' αὐτὸ ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἰδιαιτέρου συγγράμματος, τὸ ὁποῖον ἀνέφερον ὁ Ἀλλάτιος.

Τοῦ Καρτάνου σώζεται ἀκόμη καὶ ἐτέρας ὕλης σύγγραμμα χειρόγραφον, τὸ ὁποῖον ὡς σωζόμενον εἰς τὴν Καισαρικὴν Βιβλιοθήκην ἀναφέρει ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ Λαμβεκίου (T. 4. p. 161) ὁ Συντάκτης τοῦ Ἑλληνομνήμονος (Σελ. 442)· ἐπιγράφεται δὲ « Ἱατροσόφιον Ἰωαννικίου Ἱερομονάχου τοῦ καὶ ἐπίκλην Καρτάνου καὶ Πρωτοσυγκέλου γενομένου τῆς τῶν Καρκυραίων νήσου, συνταχθὲν καὶ ἐκλεχθὲν ἀπὸ τῶν τριῶν ἱατρῶν Ἱπποκράτους, Γαληνοῦ καὶ Μελετίου. » Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν τοῦ Καρτάνου, ἀρκετὰ νομίζω ὥστε νὰ σχηματίσῃς μίαν τινα γνώμην, εἴτε περὶ αὐτοῦ, εἴτε περὶ τῶν βιβλίων του, καὶ περὶ πάντων ἀπλῶς τῶν διαφιλονεικηθέντων εἰς τὰς διαλέξεις τὰς ὁποίας μ' ἐπεμψας· ἀλλ' ἡ λογίότης σου, βλέπω, με ζήτηῖς ἀκόμη καὶ περὶ Λαμβεκηνῶν εἰδήσεις, περὶ τοῦ ὁποίου ἤδη ἔγινε τόσος ὁ λόγος, ὡς καὶ περὶ τοῦ στηλιτεύσαντος καὶ καταδιώξαντος τὸν μέγαν Πρωτοσύγγελόν μας Μοναχοῦ ἐκείνου Παχωμίου τοῦ Ρουζάνου. Σὲ προσθέτω καὶ περὶ τούτων, διὰ νὰ σὲ εὐχαριστήσω, ὀλίγα τινα, τὰ ὁποῖα ὅμως ὡς

ἐπίματρον μᾶλλον παρακαλῶ σε νὰ λογισθῇς τῶν προηγηθέντων, παρὰ ὡς ἰδιαιτέρα ἐπεξεργασμένα ἄρθρα.

(ἔπεται τὸ τέλος.)

## Ο ΤΩΝ ΛΟΡΑΤΩΝ ΛΓΩΓΟΣ ΧΥΜ (HUME).

Καθ' ὃν χρόνον ὁ ὑπερήφανος ἀπεσταλμένος τοῦ Αὐτοκράτορος Νικολάου ἀνῆρχετο τὰς βαθμίδας τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ ἀπῆται ὅσα, ἀποβρίθνετα, προὐκάλεσαν τὸν πολυθρήνητον πόλεμον τῶν τελευταίων ἡμερῶν, ἡ προσοχὴ τοῦ κοινοῦ περιστρέφετο καὶ εἰς ἕτερόν τι ἀντικείμενον, ἐπουσιῶδες μὲν ἴσως ἐν συγκρίσει τοῦ πρώτου, οὐχ ἥτιον πλὴν περισέργον, πολλαχοῦ δὲ καὶ ἐπικρατέστερον. Πέριξ τραπέζης ἐκ καρύας ἡ ἀνακαρδίου (acajou) καθήμενοι πέντε, ἕξ ἄνθρωποι, ὅσοι δηλαδὴ ἐχώρουν, ἀπέχοντες ἀλλήλων ἀνὰ ἓνα πόδα καὶ χωρὶς οἱ πόδες ἢ τὰ ἐνδύματά των νὰ ἐγγίξωσι τοὺς τοῦ παρακαθημένου ἢ τὴν τράπεζαν, ἔθετον τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς τραπέζης οὕτως ὥστε ὁ μὲν μικρὸς δάκτυλος τῆς χειρὸς τοῦ μὲν νὰ ἐπικάειται ἐλαφρῶς ἐπὶ τὸν μικρὸν δάκτυλον τῆς χειρὸς τοῦ δὲ, οἱ δὲ ἀντίχειρες ν' ἀντικρίζωσιν ἑαυτοὺς, καὶ ἄφωνοι καὶ ἀκίνητοι περιέμενον νὰ ἴδωσιν ἄφ' ἑαυτῆς τὴν τράπεζαν κινουμένην. Καὶ τὸ θαῦμα, ἥττον ἢ βράδιον, ἐδικαίου ἀεῖποτε τὴν ὑπομονὴν τῶν κατερούνητων. (α) Ἡμεῖς τοῦλάχιστον τότε, ὁσάκις ἐπαιράθημεν τοῦ τοιοῦτου, ἐγενόμεθα μάρτυρες αὐτόπται τοσοῦτων καὶ τηλικούτων ἀποτελεσμάτων, ὥστε, ἀπέχοντες πολὺ τοῦ ἀπιστεῖν καὶ αὐξήτειν περὶ τῆς ἀληθείας πράγματος πρόχειρον ἔχοντες τὴν ἀπόδειξιν παντὶ τῷ δυσπιστοῦντι, ἀπεναντίας, ὡμολογήσαμεν ἑαυτοὺς τὰ μάλα ταπεινωθέντας, ὅταν ἴδωμεν ἐν τῷ κατεδαφίεσθαι οὕτω παραδόξῳ τὸ προκίωνιον οἰκοδόμημα τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ ἴδωμεν ὅτι ἡ νηπία ἡμῶν χεὶρ μόλις πως ἤψατο ἄκρῳ δακτύλῳ τοῦ παραπετάσματος τοῦ καλύπτοντος τὸ μυστήριον τῆς φύσεως. Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη, ἀκνοῦσα, φαίνεται, ἡ ἀναθεωρήσι τὰ δεδομένα, φόβῳ μὴ εἴτα ἀναγκασθῇ νὰ ὁμολο-

[α] Διὰ τινος ἴσως σημειώσεν ὅτι ἡ ἀνακάλυψις τοῦ τοιοῦτου ὀφείλεται εἰς καταδίκους τινας, πεφυλακισμένους ἐν Βασιγκτῶνι, οἵτινες, πικιδίᾳ χάριν, ἐστοιχημάτισαν τίς νὰ κρατήσῃ ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὰς χεῖρας ἀκινήτους ἐπὶ τῆς τραπέζης. Μίαν ὥραν σχεδὸν διετέλεσαν εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ὅταν αἰφνης ἤρχισεν ἡ τράπεζα ἀφ' ἑαυτῆς κινουμένη. Οἱ καταδικοὶ ἠλάλαξαν ἐκπληκτοί, καὶ ὁ δεσμοφύλαξ, δραμὼν, ἔμαθεν ἐξεστηκώς τὴν αἰτίαν, καὶ δι' αὐτοῦ ἠκούσθη ἔκ τῷ πράγματι.